

Preiļu
novads

Marta mēneša priekšmets muzejā – Liecības par 8. marta svinību tradīciju

Publicēts: 10.03.2020.

Muzejos

Mēneša priekšmets muzejā

Kultūrā

Absolūti lielākā vēstures notikumu daļa, par kuriem mums tika mācīts skolā, neatspoguļo visu tā laika sabiedrību, kur katra revolucionāra, filozofa vai karaļa ēnas pusē atradās viņa māsa, māte, meita vai sieva – “klusējošās vairākums”, kas samierinoši noskatījās, kā vīrieši “veido vēsturi”. Taču arī šeit atradās savas revolucionāres, līderes un īstenas “dzelzs lēdijas”, kas atteicās pieņemt vecās tradīcijas, nebaidoties teikt: “Esmu pret!”. Par to, kā radās 8.marta svinības un kā tās mainīja sabiedrību, veidojot mums zināmo šodienu – šajā Mēneša priekšmetā Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzejā.

Jaunā laikmeta vēstneši

Sieviešu balsstiesību un līdztiesības pirmsākumi, kas lielā mērā realizējās 20.gs. sākumā, ir meklējami vismaz 200 gadu tālā senatnē, kad tehnoloģiskā progresa rezultātā pasaulē (īpaši Amerikā un Rietumeiropā) sāka veidoties pirmās manufaktūras un rūpnīcas, bet ciemiem, pāraugot pilsētās, iezīmējot laika posmu, ko pieņemts saukt par industriālo (rūpniecisko) revolūciju. 8. marta tēmas kontekstā, būtiski vienkāršojot šo fundamentālo cilvēku dzīves un darba apstākļu maiņu, atzīmēsim, ka darbs pie darbagalda rūpnīcā pēc savas būtības ir universāla nodarbe, kuras veikšanai praktiski nav nepieciešamas priekšzināšanas un īpaši fiziskie parametri – cilvēkam atkārtojot vien dažas darbības, mehānisms rada iepriekšējam produktam identisku kopiju.

Jaunais laikmets pavisam nav tāds, kā to cilvēki iedomājās, taču tieši te dzima pirmās ideja par sieviešu un vīriešu līdztiesību,

tostarp "zaļās" idejas. Avots: History.com

Līdzī darba apstākļiem mainījās arī "laika gars" – Lielā Franču revolūcija iestājās par bez-kārtu sabiedrību, kurā visi cilvēki ir brāļi un māsas un kopš dzimšanas brīža vienlīdzīgi, sociālisma idejas vienoja daudzo rūpnīcu un fabriku strādniekus, rosinot apzināties to kopību, kas nu bija kļuvusi par daudzu industriālo un attīstīto valstu pamat-darbspēku, savukārt apgaismības ideju rezultātā pieauga sabiedrības izglītība, pat meitenes sāka apgūt lasīt un rakstīt prasmi, kas noveda pie pakāpeniska pašapziņas pieauguma.

Sieviešu strādnieču vidū arvien pamatotāks un skaļāks kļuva pieprasījums pēc labākiem darba apstākļiem un nepamatoti lielā darba laika (sasniežot pat 12 stundas), kā arī – kāpēc, darot ar vīriešiem identisku darbu, sievietes saņem mazāk, un nav arī tiesīgas vēlēties, kā tas pienākas vīriešiem. Lasīt protošās sievietes spēja iepazīties ar zinātnes atklājumiem, piemēram, pirmatnējo sabiedrību pētnieka Jakoba Bahofena 1861. gadā sarakstīto darbu „Mātes tiesības”, kurā autors, apskatot pirmatnējās sabiedrības Āfrikā un Dienvidamerikas džungļos, secināja, ka cilvēce savā pirmatnējā attīstības stadijā dzīvoja matriarhāta sabiedrībā, kurā sievietei ģimenē bija galvenā un noteicošā loma. 19.gs. 2.puses sievietēm šāda netaisnība kļuva aizvien mazāk pieņemama.

Legēnda par 8. martu

Pirmais publiskais sieviešu protests (lai arī nav oficiāli pierādīts), uz kuru atsaucās vēlāko laiku cīnītājas par sieviešu tiesībām, notika 1857. gada 8. martā, kad Ņujorkas ielās iznāca tekstiluzņēmuma "Triangle Shirtwaist" strādnieces (ziņas par protestētāju skaitu atšķiras), protestējot pret smagajiem darba apstākļiem, ilgo darba dienu un mazo algu. 50 gadus vēlāk dotais uzņēmums atkal nokļuva laikrakstu numuru slejās, kad 1911. gada 25. martā tajā izcēlās liels ugunsgrēks, laupot 140 strādnieču/šuvēju dzīvību, par ugunsgrēka iemeslu kļūstot – totālam uguns dzēšanai paredzēto piederumu neesamībai – atklātai nolaidībai pret strādnieču darba drošības apstākļiem.

Revolucionāres, dumpinieces, bet dažam vienkārši "trākās" – sieviešu tiesību aktivistes pieprasot balsstiesības sievietēm. 20.gs sākums ASV.

Avots: Mediaindia.eu

Klāra, Roza un Sociālisms

“Padomju sievietei – slava” Padomju laika plakāts. 1955.g. Avots: Soviet-postcards.com

Tieši sociālistiskās kustības ideju atbalstošās organizācijas Eiropā un ASV 19.gs. beigās – 20.gs. sākumā iestājās par balsstiesību piešķiršanu sievietēm. Piemēram, 1909. gada 28. februārī Amerikas Sociālistiskā partija organizēja pirmo oficiālo mītiņu sieviešu tiesību (līdztiesības) atbalstam – maršam Ņujorkas ielās, pulcējot vairāk nekā 15 000 sieviešu, godinot “leģendāro” 1857. gada 8. marta šuvēju iziešanu ielās (kas tolaik visnotaļ vardarbīgi tika izklīdināta, bija pat cietušās). Tieši sociāliste Klāra Cetkina bija pirmā, kura 1910. gada II Starptautiskajā sociālistu konferencē Kopenhāgenā (Dānija) sieviešu sociālistu darba grupas laikā piedāvāja noteikt atsevišķu dienu sieviešu tiesību jautājumu aktualizēšanai. Lai arī Klāras Cetkinas priekšstatos strādnieču sieviešu tiesības (līdztiesība) tika strikti nodalītas no “buržuāzisko” sieviešu tiesībām, tieši viņas ierosinājuma rezultātā ir radusies 8. marta atzīmēšanas tradīcija.

1. Saeimas vēlēšanu biļetens. Kandidāts nr. 154 – pirmā sieviete Latgalē ar augstāko akadēmisko izglītību – Valērija Seile. 1922.g. PVLMM krājums.

Daudzviet pasaulē, visnotaļ pamatoti, oficiālu 8. marta atzīmēšanas tradīciju uztvert kā sociālistisko vai bijušo soc-bloka valstu

mantojumu, kamēr Apvienoto

Nāciju organizācijas institūciju aptaujās 8. marta svinētājvalstis neatrodas sieviešu-vīriešu līdztiesības topu virsotnēs. 18. novembrī dibinātā Latvijas republika bija visnotaļ progresīva valsts, kurā jau no valsts pirmsākumiem tika atzīta sieviešu un vīriešu līdztiesība un balsstiesību piešķiršana visām sievietēm, neatkarīgi no to materiālā stāvokļa, kā tas bija citviet pasaulē. Un lai arī līdz 1940. gadam Saeimā darbojās tikai 1 sieviete – Berta Pīpiņa, sievietes jau no 1. Saeimas vēlēšanām varēja gan vēlēties, gan arī kandidēt uz deputāta amatu, nemaz nerunājot par citiem amatiem sabiedrībā, piemēram, profesionālajā mūzikā, kā to darīja Riebiņos dzimusī operdziedātāja Helena Erss-Kozlovska, par viņu vairāk var lasīt [šeit](#). Latvijai nonākot Padomju Savienības “draudzīgo valstu” pulkā par sieviešu tiesībām vairāk runāja, nekā darīja, proti 8. marta sakarā bieži tika piesauktas sieviešu tiesību aizstāves – Klāra Cetkina un Roza Luksemburga, galvenokārt to atbalstam komunisma idejām – kalpojot par sava veida paraugtēlu jebkurai strādniecei, kamēr realitātē vietvaru un augstāko partijas amatus viennozīmīgi turpināja ieņemt vīrieši.

Skaistais, bet pavisam ne tukšais 8. marts

Pastkarte. 8.marts – Starptautiskā sieviešu diena (neoficiāli arī pavasara, skaistuma un mātes diena) 1960-tie gadi. Avots: lameroid.ru

Latvijas teritorijā 8. marta svinēšanas tradīcija lielā mērā veidojās Padomju Savienības teritorijā eksistējošas svētku svinēšanas tradīcijas iespaidā – ārēji pamanāmi, taču maz aizdomājoties par sākotnēji deklarētajiem līdztiesības ideāliem ikdienā. Pēc krievu komunistes un feministes Aleksandras Kolontai ierosinājuma, jau 1920-to gadu sākumā ne vien tika noteikts oficiālais svētku dienas datums – 8. marts, bet šī diena arī tika noteikta kā vispārēja brīvdiena, pat Ļeņins atbalstīja šo priekšlikumu. Taču realitātē brīvdiena netika ievērota, uzskatot to par pārlietu izšķērdību. Praksē 8. marts kā valstiska brīvdiena Padomju Savienībā tika realizēta vien 1965. gadā, kad, novērtējot sieviešu ieguldījumu komunisma celtniecībā, starptautiskās draudzības un miera visā pasaulē veicināšanu, kā arī izrādīto varonību 2.pasaules kara laikā – 1965. gadā 8. marts bija pirmā praksē realizētā brīvdiena.

Padomju republikā, tostarp Latvijā 8. marts, tika atzīmēts kā – sieviešu diena, mātes diena, pavasara un visa skaistā svētki. Lai arī 8. marta idejiskais saturs tika būtiski vienkāršots – slavīnot sieviešu skaistumu un strādnieku, tostarp strādnieču, internacionālo kopību – 8. marta svētki sabiedrībā tika uztverti pozitīvi un gaiši. Sievietēm tika dāvināti ziedi, rīkoti dažādi koncerti, publiski slavīnātas sievietes – komunistiskā darba pirmrindnieces.

*Pastkarte. Sveiciens 8.martā.
1965.g. Avots: PVLMM krājums*

Muzeja krājumā ir atrodamas agrāk sūtītās atklātnes un dažādiem apsveikumu tekstiem papildinātas atklātnes, kuru vizuālajā noformējuma lielākoties dominē ziedu un pavasara tematika, bet saturā mīlestības vēlējumi. Darba kolektīvos tika rīkotas dažāda mēroga svinības, pasniegtas dāvanas. Šai sakarā spilgts ir 2019. gada nogales dāvinājums no ilggadējās Preiļu skolotājas Annas Graubas – fotoalbums, ko 1956. gada 8. martā tai dāvināja Preiļu 1. vidusskolas 5.a klases skolēni. Domājams, ka sākotnēji albums bija vien daļēji papildīts, bet laika gaitā Graubas kundze to ir papildinājusi ar kopīgām skolēnu un darba kolēģu fotogrāfijām – apliecinot 8. marta vispārējo svinīgo noskaņu, kad tika pasniegtas dāvanas un izrādīta īpaša uzmanība visām meitenēm un sievietēm. Par svinīgo atmosfēru rūpējās arī Komunistiskā partija – 8. marta sakarā piešķirot pateicības un goda rakstus, izceļojot sieviešu ieguldījumu komunisma celtniecībā.

Pa pavisam citu ceļu ir gājusi pārējā pasaule, kur 8. martam nav noteikts kāds īpašs un atšķirīgs statuss. ANO 1975. gadā (pēc Padomju Savienības ieteikuma) noteica 8. martu kā oficiālo “Vispasaules sieviešu dienu un miera dienu”, katru gadu veltot kādam ar sieviešu līdztiesību saistītam problēmjasūtājumam – vienādam atalgojumam, pret sievieti vērstās vardarbības izskaušanu ģimenē un sabiedrībā, tam visam paralēli atzīmējot sieviešu lomu sabiedrībā, izceļot tos ieguldījumu ekonomikā, kultūrā, zinātnē u.c. nozarēs. Mūsdienų pasaulē saikne starp 8. martā iemiesotajām idejām, kļūst arvien nesaraucamāka ar vispārcilvēciskām vērtībām, tādām kā tolerance un iecietība – 20.gs. sākumā, iesākot dažu bezbailīgo sieviešu cīņu par balsstiesībām un līdztiesību likuma priekšā, neatkarīgi no dzimuma transformējot par vispārcilvēcisku vērtību, visām uz planētas Zeme dzīvojošajām būtnēm.

Pat icibas raksts. Izsniegts keramika Onufrija Kondrova sievai 8. marta sakarā. 1965.g. Avots: PVLMM krājums

Rihards Sisojevs,

Preiļu vēstures un lietiskās mākslas muzeja

Galvenais krājuma glabātājs

<https://www.preili.lv/lv/jaunums/marta-menesa-prieksmets-muzeja-liecibas-par-8-marta-svinibu-tradiciju>